

НАСТАВНО-НАУЧНОМ ВЕЋУ ПРАВНОГ ФАКУЛТЕТА УНИВЕРЗИТЕТА У БЕОГРАДУ

Одлуком Наставно-научног већа Правног факултета Универзитета у Београду, донетој на седници од 26. фебруара 2024. године, одређени смо за чланове Комисије за преглед и оцену докторске дисертације кандидата Ђорђа Спасојевића под називом: „Сузбијање тероризма са аспекта криминалистике“. У том својству, Наставно-научном већу подносимо следећи

РЕФЕРАТ

О ЗАВРШЕНОЈ ДОКТОРСКОЈ ДИСЕРТАЦИЈИ

1. Основни подаци о кандидату и дисертацији

1.1. Подаци о кандидату

Кандидат Ђорђе Спасојевић рођен је 22. јуна 1989. године у Краљеву, општина Краљево, Република Србија.

Основну школу и Економско-трговинску школу завршио је у Краљеву.

Правни факултет Универзитета у Београду уписао је школске 2008/09. године, на ком је дипломирао 24. јуна 2014. године, са просечном оценом 8,43. На Правном факултету Универзитета у Београду, школске 2014/15. године, уписао је мастер студије из кривичноправне научне области, које је завршио 16. маја 2016. године са просечном оценом 9,00 одбраном мастер рада под називом *Откривање и доказивање кривичних дела малолетника*, код ментора проф. др Милана Шкулића.

Школске 2016/17. године, на Правном факултету Универзитета у Београду, уписао је докторске студије из кривичноправне научне области. У досадашњем току докторских студија, на првој и другој години положио је:

Методe научно-истраживачког рада, први (Кривично право – општи део, Кривично право – посебни део и Кривично процесно право) и други (Међународно кривично право и Криминалистика) усмени део докторског испита, те успешно одбранио семинарски рад под називом „Командна одговорност између теорије и праксе“.

Био је запослен на Високој школи за пословну економију и предузетништво током школске 2014/15. године, на радном месту сарадник у настави. Обављао је стручну праксу у адвокатској канцеларији Спасојевић у Краљеву, у периоду од 2016. до 2017. године. Од 1. октобра 2018. године ради у звању асистент за Кривичноправну ужу научну област на Високој школи за пословну економију и предузетништво, у ком звању је и данас.

Поседује знања енглеског и италијанског језика.

Ђорђе Спасојевић је написао и објавио следеће научне и стручне радове, као аутор и коаутор:

- Miladinovic Z., Spasojević Dj., „Civil service employment and current limits in respect of employment“, *The Fourth International Scientific Conference EMPLOYMENT, EDUCATION AND ENTREPRENEURSHIP (CREATIVE EDUCATION FOR EMPLOYMENT GROWTH)*, (eds. R. Grozdanic, D. Jovicevic), Belgrade, 2015, стр. 311-325.
- Спасојевић Ђ., Миладиновић Богавац Ж., „Малолетници као жртве кривичних дела учињених злоупотребом рачунарске мреже“, *Трендови у пословању*, вол. 6, бр. 12, Крушевац, 2018, стр. 61-70.
- Spasojević Dj., Miladinovic Bogavac Z., „Cyber crime as a start of the juvenile criminal career“, *International Scientific Conference EMPLOYMENT, EDUCATION AND ENTREPRENEURSHIP (SUCCESSFUL IMPLEMENTATION OF INFORMATION TECHNOLOGY: IT, MARKETING, EDUCATION AND BUSINESS WORKING TOGETHER FOR BUSINESS SUCCESS)*, (eds. Z. Nikitovic, D. Markovic, C. D'Arconte), Belgrade, 2018, стр. 128-145.

- Miladinovic Bogavac Z., Spasojević Dj., „Importance of Forensics of Mobile Phones as a Type of Digital Forensics in the Process of Evidence”, *MEST Journal (MESTE)*, Vol. 7, No. 1, 2019, стр. 48-52.
- Спасојевић Ђ., „Откривање и доказивање кривичних дела учињених злоупотребом рачунарске мреже од стране малолетника“, *Правни живот*, бр. 9/2019, Београд, 2019, стр. 675-688.
- Spasojevic Dj., Vlajnic J., „Normative aspect of polygraph examination in criminal procedure and its application outside criminal procedure with reference to polygraph examination of candidates for employment and employees” *International Scientific Conference EMPLOYMENT, EDUCATION AND ENTREPRENEURSHIP*, (eds. Z. Nikitovic, M. Radovic-Markovic, S. Vujicic), Belgrade, 2021, стр. 181-187.
- Dabić S., Spasojević Đ., Radulović Z., „The role of social institutions in protection of children from abuse and neglect“, *Kultura polisa*, vol. 20, Issue 1, 2023, стр. 110-125.
- Марковић А., Спасојевић Ђ., „Начело слободе рада са посебним освртом на стање у Републици Србији“, *Зборник радова полазника и полазница Школе економских и социјалних права*, А 11 – Иницијатива за економска и социјална права, Београд, 2023, стр. 76-95.
- Vlajnić J., Spasojević Đ., „Procedural legitimation of private parties before the Court of Justice of the EU in the light of Carvalho Case”, *International Review*, No. 3-4, 2023, стр. 239-247.
- Prelević Plavšić S., Spasojević Đ., Dragojlović J., „Inadequacy of Application of Sentencing Policy for Perpetrators of Domestic Violence”, *Kultura polisa*, vol. 20, Issue 3, 2023, стр. 107-127.
- Ravić N., Spasojević Đ., Vesić T., „Research on the innovative capacity of SMEs in Serbia concerning the protection of intellectual property“ *International Scientific Conference EMPLOYMENT, EDUCATION AND ENTREPRENEURSHIP*, (eds. V. Radić, M. Cogoljević, Lj. Dimitrijević), Belgrade, 2023, стр. 250-257.

1.2. Подаци о докторској дисертацији

Докторска дисертација кандидата Ђорђа Спасојевића носи наслов

„Сузбијање тероризма са аспекта криминалистике“, има 314 страница А4 формата (фонт *Times New Roman* 12, проред 1 маргине 20 mm) и у потпуности је у складу са захтевима Универзитета у Београду у погледу форме и садржаја докторске дисертације.

У дисертацији се налази насловна страна на српском и енглеском језику, страна са информацијама о ментору и члановима комисије, страна са подацима о докторској дисертацији на српском и енглеском језику, укључујући резиме на српском и енглеском језику и кључне речи, пет страница садржаја, попис литературе на 46 страница и биографија аутора, која укључује укупно 3 странице.

Истраживачку грађу за докторску дисертацију чине извори домаћег и страног права, судска пракса Европског суда за људска права, различити монографски научни радови, уџбеници, зборници радова, научни чланци.

Дисертација обухвата уводна разматрања, седам поглавља и закључна разматрања, са укупно 1022 фусноте у тексту. Списак цитиране литературе обухвата библиографске јединице, правне изворе домаћег права и страног права, интернет изворе у виду научних и стручних радова и извештаја, попис одлука Европског суда за људска права.

Коришћењем програма *iThenticate* Универзитетска библиотека Светозар Марковић проверила је оригиналност ове докторске дисертације. Увидом у извештај који нам је достављен установили смо да индекс сличности износи 17%, а све утврђене појединачне сличности с другим објављеним текстовима износе мање од 1%. Ментор проф. др Милан Шкулић дао је позитивну оцену оригиналности докторске дисертације утврдивши да је наведени индекс сличности последица цитирања, библиографских података, упућивања на правне прописе, коришћења општих места и података и библиографских података о коришћеној литератури.

2. Предмет и циљ дисертације

Предмет истраживања је појам и класификације тероризма, с акцентом на предлог новог засебног облика у виду „јаничарског тероризма“; сагледавање тероризма и његових учинилаца кроз призму златних питања криминалистике;

феноменолошка питања тероризма која се тичу стручности, вештина, навика, обичаја, схватања, начина живота терориста, као и специфичности индивидуалног тероризма у односу на терористичке организације и специфичности узроковане полом и узрастом; примена криминалистичких радњи у сузбијању тероризма; улога савремене технологије и људског фактора у сузбијању тероризма.

Један од разлога за опредељивање за дату тему представља њен значај, имајући у виду да је тероризму пошло за руком оно што бројним европским и светским заједницама није или бар није у потпуности, да сруши границе између многих држава, у чему се огледа његов транснационални карактер. Одговор на такву масовност и распрострањеност овог феномена, државе су пронашле у заједничкој борби на његовом сузбијању, кроз институције попут Међународне организације криминалистичке полиције (ИНТЕРПОЛ) и Европске полицијске службе (ЕУРОПОЛ) и других. Осим тога, као један од разлога зашто је кривичном делу тероризам, односно учиниоцима овог кривичног дела приступљено из поменутог угла, треба истаћи тешке последице њиховог деловања. Оне проистичу из намере чланова терористичких организација, а која је усмерена у правцу озбиљног застрашивања становништва или у томе да се одређена држава или међународна организација принуди на одређено чињење или нечињење или и у томе да се озбиљно угрозе или повреде њихове основне структуре - уставне, економске, политичке или друштвене. Такође, с обзиром да је једна од одлика тероризма и терористичких организација, која сведочи о значају теме, односно која представља један од разлога да се дати проблем посматра са аспекта криминалистике, висок степен организованости, постоје бројни комплексни сегменти који завређују посебну пажњу. То се може закључити на основу обуке учинилаца, избора и опсервације објекта напада, прибављања средстава извршења, начина извршења кривичног дела, итд.

Полазећи од природе предмета истраживања, кандидат је користио: историјски метод, документациону анализу, анализу садржаја, мета анализу и статистички метод.

Када је реч о историјском методу, његова примена је потребна с обзиром да, је комплетан увид у проблематику феноменологије тероризма могуће стећи уколико се она сагледа и из историјске перспективе. Питања која се односе на учиниоце кривичних дела тероризма, попут начина извршења, стручног знања, вештина, навика, обичаја, схватања, начина живота, психологије, њихове типологије и остале посебности које су предмет проучавања криминалистичке методике, могуће је истраживати првенствено кроз призму актуелних дешавања, односно садашњости. Међутим, сагледавање датог проблема и са историјског аспекта, може имати вишеструки значај. Примена овог метода спроведена је у оквиру трећег поглавља, које се односи на „јаничарски тероризам“, с обзиром да су повлачене одређене паралеле између поступања Османлија у погледу спровођења данка у крви и поступања терориста Исламске државе приликом противвољног довођења непунoletних „неверника“ у своје редове.

Упоредни метод примењен на неколико места у раду, посебно приликом анализе различитих нормативних решења и генерално различитих приступа проблемима који се тичу сузбијања тероризма. Између осталог, он је коришћен приликом сагледавања различитих приступа појединих држава у погледу организирања неких слобода, првенствено муслиманки и њиховог права да носе одређене типове гардеробе, ради заштите сопствених националних и безбедносних интереса. Такође, један од примера примене упоредног метода односи се на анализу различитих ставова судова појединих држава и Европског суда за људска права. Примера ради, указано је на различите погледе суда Северне Ирске и Европског суда за људска права у погледу потребног „нивоа сумње“ приликом хапшења терориста.

Документациону анализу, кандидат је користио првенствено у циљу анализе одређених писаних докумената секундарне природе, тј. оних докумената, сачињених од стране других лица, пре свега од стране државних органа. У складу са тим, анализирани су акти сачињени од стране органа безбедносних служби на територији бивше Југославије, захваљујући којима су изведени поједини закључци о неким методама рада поменутих служби, чији се

приступ и данас у великој мери заснива на истим или сличним принципима. Осим тога, на више места у раду, анализиран је садржај пресуда већег броја пресуда Европског суда за људска права.

Имајући у виду да је један од главних циљева терориста застрашивање становништва и представника власти, кандидат је указао на важну улогу коју имају медији, за чије истраживање је употребљена анализа садржаја. Истакнута је специфична улога медија, с обзиром да неретко није једноставно пронаћи баланс између новинарске етике и објективног извештавања са једне стране и давања превеликог простора терористичким акцијама са друге стране, што би било у складу са интересима и циљевима терориста. Овај метод коришћен је у оквиру четвртог дела петог поглавља, који се односи на утицај медија на феноменолошка питања тероризма и значај медија за сузбијање тероризма, при чему је поред изведених закључака, направљен осврт и на неколико, првенствено видео садржаја који су терористи направили.

Имајући у виду да проблем какав представља тероризам, свакако није нов у теоријским круговима, истраживање предмета дисертације би без примене и мета анализе, тј. синтезе резултата постојећих истраживања, дало истраживању које је спроведено у овој дисертацији, дозу дисконтинуитета, без обзира на домаћаје и делотворност осталих метода који су употребљени.

Статистички метод представља још један од метода који је кандидат користио. Имајући у виду специфичности датог проблема, које узрокују релативну ограниченост не само у погледу избора метода, већ и када је реч о појединим начинима примене одређеног метода, у овом случају статистичког, дата је предност тзв. секундарним статистичким подацима, над примарним. У раду су коришћени секундарни статистички подаци, који су добијени из извора секундарне природе попут података холандске Мреже за безбедност авио-саобраћаја, извештаја Међународне организације цивилног ваздухопловства и података Института за економију и мир. Овај метод је коришћен приликом сагледавања тероризма и његових учинилаца кроз призму златних питања криминалистике, попут објективно-идентификационог, инструменталног и виктимолошког аспекта.

Циљ рада је да, бар у најмањој мери, помогне надлежним органима у борби против глобалног проблема какав представља тероризам. Са друге стране, од постигнутих резултата се очекује и да подстакну истраживаче овог феномена на размишљање у одређеном правцу, било кроз критику у раду изнетих ставова и резултата, било кроз продубљивање истих.

Имајући у виду садржину доктората, обим обухваћених тема, ширину истраживачког материјала, методе истраживања, постављене хипотезе и изведене образложене закључке, налазимо да је кандидат у потпуности остварио циљ докторске дисертације.

3. Основне хипотезе од којих се полазило у истраживању

Кандидат је поставио четири основне радне хипотезе.

Прва хипотеза је да методи регрутовања деце и малолетника у терористичке организације, намећу потребу за надоградњом појединих традиционалних класификација тероризма, засебним обликом тероризма у виду „јаничарског тероризма“. У складу са динамичним карактером тероризма, ови учиниоци су спремни на одређене промене на многим пољима, које неретко и спроводе у пракси. Један од сегмената у којем поменути карактер долази до изражаја, односи се на начин противвољног „регрутовања“ првенствено од стране Исламске државе, деце и малолетника који долазе, посматрано из угла ових терориста, из редова „неверника“. Кандидат полази од тога да поступање на наведени начин, због одређених карактеристика, значаја и последица, заслужује епитет засебног облика тероризма под називом „јаничарски тероризам“. С обзиром на аналогију са методама које су спроводиле Османлије у освојеним земљама и тзв. данком у крви, такво деловање ових учинилаца, треба назвати „јаничарски тероризам“, без намере да се, како се на први поглед може закључити на основу формулисане синтагме, говори о јаничарима као терористима. Оправданост постојања овог засебног облика тероризма, кандидат заснива на пет стубова, уз повлачење одређених паралела између деловања припадника исламистички фундираног тероризма и поменутог поступања Османлија, не занемарујући при томе и одређене разлике које неминовно у том

погледу међу њима постоје. Стубови су класификовани у три целине, које су детаљно објашњене. Прву целину представљају стубови објективног карактера, које чине религијска припадност деце и малолетника, њихов узраст, као и селекција и обука које ова лица пролазе. Другу целину представља стуб субјективног карактера, који чине мотиви терориста. Последњу, трећу целину представља стуб мешовитог, субјективно-објективног карактера, који се састоји у противвољном одвођењу деце и малолетника.

Друга хипотеза је да поред одређених сличности, постоје и бројне разлике, предности и недостаци индивидуалних терориста у односу на припаднике терористичких организација. Кандидат истиче да је једна од специфичности индивидуалног тероризма, тачније његових актера та да се у погледу њих знатно чешће може поставити питање њихове урачунљивости, у односу на припаднике терористичких организација, имајући у виду да озбиљне терористичке организације, осим детаљног планирања и припреме напада у тактичком погледу, воде рачуна и о одабиру адекватног нападача, способног да нормално расуђује и одлучује, поступајући у складу са идеологијом и циљевима организације. Једна од предности ових учинилаца је та да им је знатно лакше да остану неприметни и да успешно реализују планирани напад, с обзиром да делују самостално, те је на тај начин искључена могућност да услед организационих грешака и хватања осталих чланова, буде ухваћен и он сам. С обзиром да по правилу, индивидуални терористи, односно „вукови самотњаци“ који су представници исламистички фондираног тероризма, долазе из средине у којој планирају, припремају и предузимају напад, једна од предности, проистиче управо из те чињенице. За разлику од припадника исламистички фондираних терористичких организација, који обично не долазе из средине у којој предузимају и евентуално планирају и припремају напад, вукови самотњаци не морају имати тзв. „покривалицу“, односно унапред припремљену причу, односно одговоре на питања о приватном животу, о прошлости, садашњости, али и о будућности. Имајући у виду чињеницу да долазе из поменуте средине, цео њихов живот је практично савршена „покривалица“. Према наводима кандидата, предношћу треба сматрати и то да у случају да буде ухваћен, не постоји могућност да, за разлику од припадника терористичких организација или ћелија,

попусти под притиском, који понекада може досегнути ниво најокрутнијег мучења и да ода информације које се тичу осталих чланова, било да је реч о локацији на којој се налазе, било да је реч о планираним нападима, њиховом идентитету и слично. Кандидат истиче да један од најзначајнијих недостатака индивидуалног тероризма представља чињеница да ови терористи по правилу не располажу ни приближно оноликим финансијским средствима, која на располагању имају терористичке организације. Из тог разлога, ови учиниоци у неким ситуацијама до њих долазе на нелегалан начин, у виду отмица, пљачки банака и осталих криминалних активности. У случају индивидуалног тероризма, поменути кривична дела предузима исти појединац, који планира и припрема терористички напад, чиме и пре предузимања самог напада, себе излаже опасности да буде ухваћен или ликвидан, услед чега не може доћи до спровођења планираних терористичких напада. Уколико је нека терористичка организација одлучила да до одређених средстава дође на наведени начин, у случају хватања или ликвидације њиховог члана, сам терористички напад може извршити неки други припадник исте када се за то стекну потребни услови. Кандидат наводи да се последица недостатка финансијских средстава, може испољити и у проблемима приликом одабира адекватног средства извршења, начина извршења, итд., што представнике индивидуалног тероризма често приморава на нешто неконвенционалнији приступ. Међутим, кандидат истиче да би било погрешно уколико би такав приступ сматрали искључиво последицом недостатка већих финансијских средстава, имајући у виду да до импровизовања, односно неконвенционалног приступа, може доћи и из тактичких разлога, односно услед ослањања на фактор изненађења који се може тицати средства извршења, за чију изразу или набављање у немалом броју случајева, није потребно издвојити већа новчана средства. Кандидат на крају наводи да проблем може представљати и чињеница да су они неретко ускраћени за обуку коју по потреби пролазе припадници терористичких организација, што осим утицаја на избор начина извршења, може негативно утицати и на успешан исход планираног напада. Као изузетак могу се јавити случајеви индивидуалних терориста који су раније припадали некој од терористичких организација, где су стекли потребна знања и вештине.

Трећа хипотеза је да су терористи додатно развили метод рада у персоналном смислу кроз интензивније ангажовање малолетника, деце и жена у терористичким акцијама. Кандидат сматра да, између осталог потребу за коришћењем малолетника, а поготово деце и жена обједињује тзв. „фактор изненађења“, који се у овом случају испољава и у персоналном смислу, а не само како је то традиционално случај, у просторном и временском, односно у погледу тога на ком месту и када ће доћи до самог напада. На тај начин, не могу се гарантовати, али се терористичке организације могу надати већим успесима приликом спровођења напада, имајући у виду да у широј јавности и даље доминира стереотипна слика терористе мушког пола одређеног изгледа, особина, итд. Кандидат истиче да су малолетници који су добровољно приступили одређеним терористичким организацијама, вођени различитим ендогеним и егзогеним факторима, за разлику од оних који су противвољно доведени, у односу на које се терористи постављају нешто другачије. Кандидат, уз навођење одређених примера, издваја три типа приступа: 1) приступ који је карактеристичан за све малолетне терористе; 2) приступ који је карактеристичан за све малолетне терористе, уз одређене варијације у погледу интензитета примене; 3) приступ који је карактеристичан по правилу само за малолетнике који су противвољно доведени. Не занемарујући улогу жена изван предузимања конкретних напада, у виду васпитавања и индоктринације будућих терориста, обавештајног рада, регрутације нових чланица, итд., кандидат указује да, иако постоје и други начини на које припаднице терористичких организација предузимају акције, у великом броју случајева посредни су самоубилачки напади. Из тог разлога, у одељку који се односи на „гардеробу као безбедносну претњу“, посебно је анализиран однос поштовања верских слобода, првенствено припадница исламске вероисповести, које се тичу начина облачења и потребе за елиминисањем безбедносних претњи. Освртом на упоредни приказ одређених нормативних решења, анализом појединих случајева из праксе у којима је дошло до злоупотребе појединих женских одевних предмета у терористичке сврхе, како од стране жена, тако и од стране мушкараца, као и анализом појединих делова Курана, кандидат закључује да у јавности треба дозволити једино ношење хиџаба и сличних одевних предмета који не покривају лице, као и чадора, али уз забрану

прекривања лица његовим деловима, чиме се задовољавају и безбедносни и разлози религијске природе.

Четврта хипотеза је да људски фактор представља у појединим сферама и даље незаменљив чинилац, те заједно са технологијом представља факторе који комплементарно делују у истом циљу, без обзира што савремена технологија заузима све већи простор у превенцији, откривању и доказивању тероризма. Неки од уређаја који представљају релативно нову или чак последњу реч технологије, а који су већ оставили или ће по свему судећи тек оставити траг у сузбијању тероризма, а чије позитивне и негативне стране је кандидат детаљно анализирао су: технологија скрининга будућих атрибута (*FAST*) чија се намена састоји у брзом препознавању могућих претњи, мерењем физиолошких реакција, без физичког контакта са лицем које је предмет анализе; рендген систем повратног распршења (*Backscatter*) чији снимци могу показати присуство органских и неорганских предмета, за разлику од класичних детектора за метал; *Secure Electronic Enrollment Kit (SEEK II)* електронски апарат, чија се намена састоји у бележењу биометријских информација; систем „аутоматског полиграфског тестирања“ базиран на сензорском бележењу података, путем којих се врши процена да ли сталоженост и мирноћа карактеришу организам или постоји одређена реакција услед одговора који је неистинит. Кандидат истиче да резултати добијени применом наведених технологија, могу само олакшати рад надлежним органима, док их сама технологија у потпуности не може заменити, као и да без обзира на неопходност постојања односа комплементарности у деловању људског фактора и технологије, на њој не треба инсистирати по сваку цену, односно без постављања одређених етичких граница.

Спроведеним истраживањем постављене хипотезе су потврђене, а сви ставови кандидата у односу на потврду хипотеза су ваљано и комплетно објашњени, те детаљно образложени.

4. Кратак опис садржаја дисертације

Докторска дисертација Ђорђа Спасојевића под насловом „Сузбијање тероризма са аспекта криминалистике“ има седам поглавља, структурисаних на

одговарајући начин, прилагођених логичном развоју теме истраживања.

Прво поглавље, односи се на генерална разматрања појма криминалистике као самосталне науке, са посебним освртом на поједине класификације њених дисциплина. На крају, разматрано је питање оправданости издвајања криминалистике тероризма као посебне подгрупе криминалистике, попут неких сличних примера као што је то случај са, примера ради, малолетничком криминалистиком.

Друго поглавље, тиче се појма тероризма и терористичких организација. У погледу дефиниције тероризма, аутор је посебно издвојио становиште које сматра најпотпунијим, уз образложење разлога за прихватање истог. Указано је и на дистинкцију између терористичке групе и терористичке организације, која неспорно постоји, премда у појединим случајевима у теорији се могу срести и примери неоправданог коришћења ових синтагми као синонима. У наставку, направљен је осврт на неке од подела тероризма, са посебним пажњом на класификацију коју сматра најкомплетнијом.

У трећем поглављу, акценат је стављен на потребу препознавања „јаничарског тероризма“, као засебног вида тероризма, имајући у виду методе које су последњих година првенствено терористи Исламске државе примењивали у односу на противвољно доведену децу „неверника“ у сопствене редове. Ова синтагма, базирана је на пет стубова, путем којих су приказане, поред неких разлика и значајне сличности у поступању ових терориста и некадашњих Османлија.

Четврти део дисертације посвећен је основним питањима криминалистике, односно, како се популарно називају, златним питањима криминалистике. Питања „шта се догодило?; где се догодило?; када се догодило?; како се догодило?; којим средством је дело извршено?; ко је извршио дело?; ко је жртва кривичног дела?; зашто је дело чињено?“, представљају она питања на која је неопходно прецизно дати одговор, како би, у овом случају кривична дела тероризма, била расветљена.

У петом поглављу говори се о основним елементима феноменолошког типа, као што су стручна знања, вештине, обичаји, схватања, навике,

психологија, начин живота, а који су предмет криминалистичке тактике и који су, као такви заједнички за сва кривична дела, с тим што су на овом месту они сагледавани кроз призму криминалистичке методике, у оквиру сузбијања тероризма. Осим тога, посебна пажња је посвећена специфичностима индивидуалног тероризма у односу на тероризам организација, као и појединостима које се односе на тероризам жена и деце, односно малолетника. Такође, одређен простор у овом делу је дат и односу неких од поменутих феноменолошких компоненти и медија, као и њиховој улози у сузбијању тероризма, али и значају који медији и медијски простор имају за терористе и њихове активности.

Као увертира шестог поглавља, приказан је начин на који је законодавац регулисао област тероризма. Након што је направљен кратак историјски осврт на појаву овог кривичног дела, у првом поглављу пажња је посвећена методама које су надлежни органи примењивали у сузбијању усташке терористичке емиграције, са посебним акцентом на оперативни рад на праћењу клеронационалиста и лица која су са њима била повезана. Највећи део овог поглавља, односи се на примену кривичнопроцесних и оперативних криминалистичких радњи у сузбијању датог кривичног дела. На крају, направљен је краћи осврт на борбу против тероризма на међународном нивоу, из разлога што је исту практично немогуће заобићи, имајући у виду његов транснационални карактер.

У седмом поглављу, указано је на посебности и домете сузбијања тероризма у савременим условима, првенствено узимајући у обзир модерну технологију, али и људски фактор који је у неким ситуацијама незаменљив.

Закључна разматрања су обухватила анализу степена доказаности постављених хипотеза и закључке које произлазе из сваког поглавља појединачно.

5. Остварени резултати и научни допринос дисертације

Докторска дисертација кандидата Ђорђа Спасојевића оригиналан је и користан допринос криминалистици, будући да представља значајно истраживање питања која се тичу сузбијања тероризма са аспекта ове науке.

Значај докторске дисертације огледа се и у чињеници да предметна докторска дисертација истражује и продубљује тему која у домаћој литератури није у довољној мери истражена, с обзиром да је она неретко била предмет изучавања са кривичноправног аспекта, али не и када је реч о криминалистичком аспекту.

Остварени резултати проистичу из постављених хипотеза које су потврђене применом поменутих метода.

Кандидат истиче да неки од метода регрутовања деце и малолетника у терористичке организације, намећу потребу за надоградњом појединих традиционалних класификација тероризма засебним обликом тероризма у виду „јаничарског тероризма“. Остварен резултат истраживања је разумевање појма „јаничарског тероризма“ што је адекватно поткрепљено стубовима субјективне и објективне природе. Посебан значај истраживања односи се на потребу за његовим увођењем у теоријске оквире, с обзиром на потенцијалну опасност шире примене метода поступања и од стране других терористичких организација, а који се доводе у везу са „јаничарским тероризмом“, чије су темеље поставили припадници Исламске државе, те је из тог разлога потребно упознати се са природом датих метода, што представља један од предуслова за успешан рад на сузбијању овог облика тероризма.

Остварени резултати истраживања су потпуније разумевање природе и суштине бројних разлика, предности и недостатака индивидуалних терориста у односу на припаднике терористичких организација, које се тичу урачунљивости, утицаја средине из које долазе, припремљености и обучености, финансијских средстава којима располажу и утицаја истих на припремање напада, односно на одабир средстава и начина извршења.

Постигнути резултати истраживања су потпуније разумевање природе и суштине метода рада терориста који се односе на интензивније ангажовање малолетника, деце и жена у терористичким акцијама. Тзв. „фактор изненађења“, се у овом случају испољава и у персоналном смислу, а не само како је то традиционално случај, у просторном и временском, односно у погледу тога на ком месту и када ће доћи до самог напада. Екстензивнији поглед на „фактор изненађења“ у датом погледу, може бити од практичног значаја за надлежне органе који раде на сузбијању тероризма, а посебно на његовој превенцији. Из истог разлога, потребно је узети у обзир различите приступе терориста према малолетницима који су противвољно доведени, а на које је у дисертацији указано. Када је реч о учешћу жена у терористичким нападима, кандидат посебну пажњу посвећује „гардероби као безбедносној претњи“ те, након сагледавања различитих упоредних нормативних решења, више случајева коришћења женске гардеробе од стране терориста мушког пола за прерушавање приликом бекства и извршења самих напада, закључује да у јавности треба дозволити једино ношење хиџаба и сличних одевних предмета који не покривају лице, као и чадора, али уз забрану прекривања лица његовим деловима, чиме се задовољавају и безбедносни и разлози религијске природе. Ови резултати могу поред научног значаја бити од користи и домаћем законодавцу, јер указују на *de lege ferenda* предлог за унапређење опште безбедности. Осим тога, поступање на наведени начин, који подразумева доста флексибилније нормативно решење у односу на нека страна, која сама по себи неретко представљају гурање прста у око припадницима исламске вероисповести, допринело би изналажењу баланса између поштовања верских слобода које се тичу начина облачења и потребе за смањењем безбедносних претњи.

Кандидат истиче да је људски фактор у појединим сферама и даље незаменљив чинилац, те заједно са технологијом представља факторе који комплементарно делују у истом циљу, без обзира што савремена технологија заузима све већи простор у превенцији, откривању и доказивању тероризма. Након анализе позитивних и негативних страна неких од уређаја новије генерације, кандидат закључује да борба против тероризма и криминалитета генерално, не сме представљати изговор за „робокапоизацију“ људског чиниоца,

схваћену као метафору за уплив било каквих тзв. трансхуманистичких тенденција у наведену борбу, како у теоријским, тако и у нормативним оквирима.

Све претходно наведено јасно указује на изражену актуелност теме, односно предмета докторске дисертације, која има научни, али и практични значај.

На основу свега претходно изложеног, Комисија је мишљења да докторска дисертација Ђорђа Спасојевића под насловом „Сузбијање тероризма са аспекта криминалистике“ представља квалитетно, занимљиво и одговорно спроведено истраживање које може бити и од практичног значаја.

6. Закључак

На основу прегледа и оцене докторске дисертације под насловом „Сузбијање тероризма са аспекта криминалистике“ Ђорђа Спасојевића, Комисија налази да је дисертација урађена у складу са одобреном пријавом, да је одликује добар методолошки приступ и добро промишљен концепт рада, уз складно коришћење релевантне научне литературе.

Дисертација која је предмет овог реферата је у свим својим деловима и саопштеним резултатима урађена у потпуности у складу са позитивним прописима и праксом која је присутна на Правном факултету универзитета у Београду.

Дисертација која је предмет овог реферата је у свим својим деловима и саопштеним резултатима оригинално научно дело, плод самосталног истраживачког поступка и промишљања.

На основу закључка да је дисертација на коју се овај реферат односи оригинално научно дело, које је резултат самосталног истраживања и на њему засноване анализе и промишљања кандидата, те свега у претходном тексту већ подробно наведеног, Комисија има задовољство да

п р е д л о ж и

Наставно-научном већу Правног факултета Универзитета у Београду да прихвати овај рад као подобан за јавну одбрану, као и да одреди комисију пред којом ће Ђорђе Спасојевић бранити предметну докторску дисертацију, у чијем би саставу били потписници овог реферата.

У Београду, 28. марта 2024.

ЧЛАНОВИ КОМИСИЈЕ

др Зоран Ђурђевић
редовни професор Криминалистичко-
полицијског Универзитета у Београду

др Ненад Радовић
редовни професор Криминалистичко-
полицијског Универзитета у Београду

др Иван Ђокић
доцент Правног факултета
Универзитета у Београду